

Pregledni rad

UDK 32.019.51:654.19(497.6)

DOI br. 10.7251/SVR1409208J

COBISS. SI-ID 4564504

ZAKONSKA REGULATIVA DJELATNOSTI JAVNOG SERVISIA U BOSNI I HERCEGOVINI

Mr Ljubica Janjetović

Visoka škola Komunikološki koledž u Banjaluci Kapa Fi

Apstrakt: U Bosni i Hercegovini postoji složen formalni pravni okvir za neophodnu zakonsku regulaciju javnih elektronskih medija, ali ne i njegova dobra primjena u praksi, kao ni etičnost i odgovornost kako medija tako i pojedinaca u medijima i onih koji su u vezi sa medijima. U radu se teorijski analiziraju zakoni, zakonske odredbe i različiti pravilnici kojima se reguliše rad javnih elektronskih servisa u Bosni i Hercegovini (odnosno djelovanje javnog medijskog sistema), a koji bi trebali da obezbijede uslove za stvaranje medija koji su u funkciji javnog interesa građanstva, odnosno demokratskog društva. Pored toga, u radu se analizira trenutno političko i društveno stanje koje utiče na funkcionisanje javnih medija u BiH. Niti jedan od javnih servisa koji trenutno postoji u BiH nije suštinski od javnog interesa, niti se može zvati demokratskim medijem.

Ključne riječi: *javni sistem, javni servis, medijska regulacija, javni interes.*

DRUŠTVENO-POLITIČKI KONTEKST FUNKCIONISANJA JAVNOG SERVISIA U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina je izuzetno specifično društveno, političko, ekonomsko i kulturološko područje. Kompleksnost odnosa u Bosni i Hercegovini ogleda se u svim područjima ljudskog djelovanja, pa tako i u medijskoj sferi. Zapravo, ovdje više nego u drugim oblastima zbog izuzetne važnosti medija za funkcionisanje (demokratskog) društva. Kada se govori o medijskoj sferi u Bosni i Hercegovini treba istaći da ne postoji nešto što bi se suštinski moglo nazvati "javni servis". Zakonski je ustanovljen Sistem javnog emitovanja pod nazivom Javni radiotelevizijski sistem Bosne i Hercegovine (JRTVS BiH) koji je sačinjen od tri javna radiotelevizijska servisa (emitera). Međutim, ovi servisi s obzirom na trenutno stanje i društveno-političke uslove u BiH, suštinski ne ispunjavaju osnovne uslove da bi se zaista smatrali javnim.

Javni mediji (koji služe interesima javnosti) moraju ispuniti različite kriterije kao što su raznolikost, originalnost, dostupnost, relevantnost i nezavisnost programskih sadržaja¹ u cilju ostvarenja tri najvažnije funkcije javnih medija: informisanje, obrazovanje i zabava² tim redoslijedom. Javni servisi treba da se bave bogatstvom i kvalitetom programa, na račun profita koji je u drugom planu, a koji je odlika komercijalnih servisa³. Poruke i sadržaji koji se prenose javnim servisima moraju, između ostalog, biti relevantni za javnost kojoj se obraćaju, treba da se bave bitnim problemima, da obrazuju publiku i potiču učešće u društvenom životu, da stvore "javnu sferu" u kojoj će građani raspravljati o temama od opšteg značaja i u kojoj će podjednako učestvovati nove i stare ideje i mišljenja onih na vlasti i onih sa margina društva. Poruke javnih servisa moraju biti dostupne svim članovima društva i moraju se odlikovati inovativnošću sadržaja u smislu podsticanja kreativnosti i originalnosti, one moraju poticati raznolikost, a suzbijati homogenost⁴ koja je (bar u savremenom dobu) odlika komercijalnih medija čiji je cilj stvaranje pasivnog potrošača medijskog sadržaja.

Programski sadržaj javnih servisa mora biti nezavisan od državnih interesa. Vladine i druge organizacije ne bi smjele ograničavati vrstu i količinu različitih pristupa određenom problemu. Ovaj kriterij raznolikosti ostvaruje se različitim medijskim kanalima, različitim žanrovskim programima, kao i različitim pristupima i načinima gledanja na neki (aktuelni) problem.⁵ Svi nivoi raznolikosti su važni ako se želi služiti javnom interesu, oni omogućavaju zadovoljavanje interesa različitih slojeva i grupa društva.

Pored prilagođenosti različitim interesima publike, programski sadržaji javnih servisa treba da omoguće obrazovanje publike (bar u smislu objektivne informisanosti i osviješćenosti) i da doprinesu izgradnji osjećaja zajedništva i integraciji svih pojedinaca u društvo. Masovni mediji kao sredstva (masovne) komunikacije, koja je osnov integracije i socijalizacije, treba da djeluju kao faktor međuintegracije nacija u Bosni i Hercegovini. Primijenjena na bosanskohercegovačko društvo, prethodna razmatranja (uzevši u obzir postojeća istraživanja o stanju u medijima) navode na zaključak da u Bosni i Hercegovini ne postoji istinski "javni servis" koji služi javnom interesu.

¹ Croteau, D., Hoynes, W. (2001): *The Business of Media: Corporate Media and the Public Interest*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.

² Feintuck, M., Varney, M. (2006): drugo izdanje, *Media Regulation, Public Interest and the Law*, University Press, Edinburgh.

³ Mendel, T. (2011): *Public Service Broadcasting: A Comparative Legal Survey*, UNESCO, Paris.

⁴ Croteau, D., Hoynes, W. (2001): *The Business of Media: Corporate Media and the Public Interest*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.

⁵ Isto.

KRATKI OSVRT NA STRUKTURU JAVNOG SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI I NEKE ZAKONSKE I MORALNE IMPLIKACIJE KOJE IZ TAKVE STRUKTURE PROIZILAZE

Javni sistem u Bosni i Hercegovini sastavljen je od tri pojedinačna radiotelevizijska servisa: Radiotelevizije Bosne i Hercegovine (BHRT), Radiotelevizije Federacije Bosne i Hercegovine (RTV FBiH) i Radiotelevizije Republike Srpske (RTRS). Radioteleviziji Bosne i Hercegovine (BHRT) namijenjena je uloga "zajedničkog emitera"⁶ koji pokriva cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine, ali je ova uloga kao i mogućnost BHRT-a da izvršava ovu ulogu, upitna. Trenutno se insistira na pojmu javno, odnosno "javnog servisa" da bi se time označilo da se radi o servisu koji – bi trebao da – je u javnom vlasništvu, pod uticajem javnosti, odnosno koji pripada građanima BiH i koji je u njihovoj službi. Zakonske regulative uređuju se radi obezbjeđenja funkcionisanja sistema društva čiji su mediji samo jedan podsistem koji obezbjeđuje osnovne potrebe društva kao što su "kontinuitet, red, integrisanje, motivacija, usmjerenje i adaptiranje"⁷, iako su, u uslovima postdejtonske BiH, zakonske i pravne osnove donešene, doduše na silu, radi suzbijanja govora mržnje koje ne bi išlo na uštrb slobode govora. OSCE i OHR, kao i druge evropske i neevropske organizacije sa uticajem na politiku BiH, još od završetka rata u BiH, pokušavale su uspostaviti zajednički servis na području BiH. Međutim, pitanje je da li takav servis može opstati u trenutnoj atmosferi netolerancije u BiH, kao i kako zadovoljiti potrebe raznolikog i kompleksnog bh. društva, odnosno bh. javnosti.⁸

Ilustracije radi, BHT1 namijenjen da pokriva cijelu teritoriju BiH i bude zajednički televizijski servis za sve narode u BiH, nije se pokazao sposobnim da ispunjava tu ulogu u posljednjih deset i više godina. BHT1, na primjer, nije uspio urediti ni svoju internet stranicu da funkcioniše sa dva pisma, što je jedan od zakonskih uslova obezbjeđenja medijskog poštivanja kulturne raznolikosti u BiH. Iako postoji opcija na ćiriličnom pismu, veze na internet prezentaciji pomenute televizije ne rade, a najnovije vijesti se ne mogu pročitati na ovom pismu. Nije, dakle, potpuno jasno kako BHRT bošnjačkim jezikom pokušava zadovoljiti interese i obezbijediti podršku kulturološke raznolikosti hrvatske i srpske javnosti u Bosni i Hercegovini (bar kad je jezik u pitanju). Isto važi za interese manjina i "ostalnih" od kojih trenutno, jedino Romi imaju dio medijskog prostora u javnim medijima u BiH.

U BiH evidentna je velika fragmentacija medijskog tržišta i prevelik broj elektronskih medija na malom tržišnom prostoru, ali i dalje se

⁶ Ali ne nacionalnog, jer je u trenutnim uslovima veoma osjetljivo govoriti o nacionalnom u Bosni i Hercegovini, odnosno postavlja se pitanje ko se u Bosni i u kolikoj mjeri osjeća Bosancem?

⁷ McQuail 1983, s. 64.

⁸ U ovom slučaju može se govoriti i o "javnostima".

ne može reći da su podjednako zastupljena i i ispoštovana prava svih. U tom smislu potrebno je osvrnuti se na dugogodišnji problem javnog kanala na hrvatskom jeziku, koji hrvatski predstavnici u Parlamentu Federacije BiH već godinama zahtijevaju, a na koji, etički gledano imaju pravo. Međutim, još jedan servis na ionako podijeljenom i nerazvijenom medijskom tržištu kakvo je bh. tržište, ekonomski bio bi potpuno neopravdan. Ako bi, u BiH postojala tri javna servisa za svaki od konstitutivnih naroda, da li je onda, suštinski gledano, potrebno imati nešto što se zove "zajednički servis", (osim što je on preporučen od strane Evropske komisije kao jedan od uslova za približavanje u članstvo u Evropsku uniju i naročito ako se uzme u obzir da se postojećim Zakonom o JRTS predviđa postojanje takozvane Korporacije kao zajedničkog koordinatorskog i upravljačkog tijela između pojedinih servisa, kao i već postojeće Regulatorne agencije za komunikacije)? S druge strane, dodatna podjela u medijskom prostoru može sam da produbi postojeće političke, društvene i kulturne razlike i neslaganja u BiH, ali bi time bio zadovoljen kriterij konkurencije, odnosno riješen problem monopolizacije kao i izbjegnuta situaciju u kojoj se trenutno nalazi Grčka medijska sfera.

Činjenica je da su javni servisi od momenta uvođenja novih zakona i restrukturacije javnog sistema emitovanja počeli obraćati pažnju na interese manjina, te da se pazi na zaštitu interesa omladine i djece, kao i objezbjeđenje konkurentnog tržišta, ali je isto tako tačno i da Evropa vidi interes u otvaranju novog tržišta za izvoz svog medijskog materijala (što je regulisano i zakonima o javnim servisima u BiH) te se postavlja pitanje koji je od dva problema veći: što su političari ubijedili građane BiH da ne treba da žele zajedništvo ili što ih Evropa sada ubjeđuje u potrebu i dobrobit zajedništva u okviru svoje politike ujedinjenja?

ZAKONSKI OKVIR FUNKCIONISANJA JAVNOG SISTEMA – POTICAJ ILI PREPREKA "PRIHVATLJIVOM" FUNKCIONISANJU JAVNOG MEDIJSKOG SISTEMA U BIH

Najviše zakona ima u najpokvarenijoj državi

Tacit

1. Neophodnost (zakonske) regulative medijskog djelovanja

Masovni mediji u svim savremenim društvima igraju važnu ulogu u sistemu informisanja, a skoro svi medijski sistemi "podliježu formalnim pravnim stegama i manje formalnim obrascima iščekivanja"⁹, bilo da se radi o privatnim ili javnim medijskim institucijama. Budući da čine spregu i posrednika informacija između vladajućih struktura i građanstva koje su od bitnog značaja za društvo, javni mediji su od većeg interesa i za

⁹ Lorimer, R. (1998): *Masovne komunikacije - komparativni uvod*, Clio, Beograd, s. 49.

građanstvo i za državne vlasti od privatnih komercijalnih medija. Državne strukture zavise od (javnih) medija u smislu oglašavanja i informisanja javnosti o svojim namjerama i odlukama, a sami (javni) mediji zavise od vlasti kao glavnog izvora informacija, ali i izvora finansija neophodnih za opstanak. Pored toga, neregulisana medijska tržišta imaju jake tendencije zapadanja u monopoliju i oligopoliju.¹⁰ S obzirom na to da je glavna funkcija javnih medija služenje interesima javnosti i da pomenuta obostrana zavisnost može biti zloupotrijebljena na račun građana, moraju postojati različiti domaći i inostrani pravni sistemim kojima će se obezbijediti funkcionisanje i regulisanje medija uz uvažavanje prava građana¹¹, pri čemu se državni organi mogu pojaviti samo u ulozi "regulatora", ne i "kontrolora" javnih medija.¹²

Prema Lorimeru, skoro svi "medijski sistemi funkcionišu unutar specifičnih nacionalnih društava", a "relativno ograničen broj radio-frekvencija koje stoje na raspolaganju svakoj nacionalnoj državi, obavezuje nacionalne vlade da vrše izvesnu kontrolu"¹³ nad masovnim (javnim i privatnim) medijima osnivanjem nadležnih regulatornih agencija. Sapunar i Tomić (2002) takođe navode kako je neophodno medije kontrolisati radi ostvarenja prava svakoga na slobodu izražavanja, kao i obezbjeđenja dostupnosti medija javnosti.¹⁴

Djelovanje javnih radiotelevizijskih servisa u Bosni i Hercegovini je, u skladu sa prethodnim izlaganjima, regulisano brojnim zakonima od kojih se četiri odnose upravo na javne radiotelevizijske servise: Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine – Zakon o JRTS-u (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2005), Zakon o Javnom radiotelevizijskom servisu Bosne i Hercegovine – Zakon o BHRT-u (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2005), Zakon o Radioteleviziji Federacije BiH – Zakon o RTV-u FBiH (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2008) i Zakon o Radioteleviziji Republike Srpske – Zakon o RTRS-u (Narodna skupština Republike Srpske 2006), kao i drugim zakonima koji se na javne servise odnose posredno ili neposredno kao što su Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine i Zakoni o zaštiti od klevete FBiH, RS-a i Brčko Distrikta BiH. Svaki od ovih konstitutivnih entiteta BiH ima Zakon o slobodnom pristupu informacijama. Koncentracija i vlasništvo nad medijima – uslovno rečeno – regulisani su Zakonom o komunikacijama BiH (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2010) i pravilnicima koje je donijela Regulatorna agencija za komunikacije (RAK).

¹⁰ Feintuck i Varney (2006), s. 87.

¹¹ Od kojih su sloboda govora i pravo na tačne informacije neke od najvažnijih.

¹² Lorimer, R. (1998): *Masovne komunikacije - komparativni uvod*, Clio, Beograd, s. 49.

¹³ Isto, s. 49–50.

¹⁴ Sapunar, M., Tomić, Z. (2002): *Pravna standardizacija javnog komuniciranja*, Sveučilište u Mostaru, Sveučilište u Zagrebu, Mostar, Zagreb, s. 51, 52.

Ovi zakoni formulisani su po analogiji složenog državnog, federacijskog uređenja Bosne i Hercegovine pri čemu je okvirni zakon, zakon na državnom nivou (Zakon o JRST-u) i odnosi se na djelovanje cjelokupnog sistema javnog emitovanja u BiH, dakle na sva tri javna radiodifuzna emitera, dok su Zakon o RTV-u FBiH, Zakon o RTRS-u i Zakon o BHRT-u zakoni na entitetskim nivoima i/ili zakoni koji se tiču pojedinačnih servisa i njihovih specifičnih pojedinačnih zahtjeva. Zakon o BHRT-u donešen je takođe, na nivou Parlamenta skupštine Bosne i Hercegovine i odnosi se na BHRT. Zakon o RTV-u FBiH i Zakon o RTRS-u su entitetski zakoni usvojeni od strane Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Narodne skupštine Republike Srpske i odnose se na RTV FBiH i RTRS.

Svaki od javnih servisa u BiH podliježe okvirnom zakonu o djelovanju javnih servisa na državnom nivou – Zakonu o JRT Sistemu BiH, kao i pojedinačnom zakonu koji se odnosi na konkretni javni servis – Zakonu o BHRT-u (ili Zakon o JRT Servisu BiH), Zakonu o RTV-u FBiH ili Zakonu o RTRS-u. RTRS je entitetski emiter koji pokriva teritoriju Republike Srpske, RTV FBiH pokriva entitet Federacije Bosne i Hercegovine, dok BHRT emituje na cijeloj teritoriji BiH, time pokrivajući Brčko Distrikt. Ovi zakoni su predloženi (a struktura javnog sistema "nametnuta") još 2002. pod pritiskom međunarodne zajednice s ciljem da se, obezbijedi poštovanje osnovnih ljudskih prava u demokratskim društvima kao što su pravo na slobodno mišljenje i izražavanje, pravo na pristup informacijama i širenje istih, te zabrane različiti oblici diskriminacije zagarantovani i propisani evropskim i međunarodnim poveljama i deklaracijama o pravima i slobodama čovjeka.

Zakoni koji su prvobitno (2002) bili predloženi, zbog brojnih nedostataka usvojeni su tek nakon tri godine (a neki i kasnije), dok određeni problemi iz tog perioda postoje i danas. Ova četiri zakona o javnim medijskim servisima još uvijek nisu u potpunosti usaglašena. Izbor članova upravnih odbora pojedinih servisa, kao i njihovo razrješenje je problematično, a zakonom nije propisana ni procedura izbora poslovnih odbora pojedinih emitera.¹⁵ Pojedini parlamenti mogu da razriješe dužnosti pojedine članove pa čak i cijeli upravni odbor (što je bio slučaj sa Upravnim odborom RTV-a FBiH) čime se narušava nezavisnost i sloboda javnih medija. U nacrtu pravnog okvira za funkcionisanje medija u BiH primijenjena su najbolja rješenja iz dotadašnjeg iskustva drugih evropskih i neevropskih zemalja, međutim implementacija ovih zakona na prostore BiH naišla je na dodatne probleme karakteristične za specifično područje Bosne i Hercegovine.

Zakonom o JRST BiH usvojenim 2005. godine, propisana je obaveza osnivanja Korporacije javnih radiotelevizijskih servisa BiH kao

¹⁵ Boev, B. (2012): *Analiza zakona koji se odnose na javni radiotelevizijski sistem Bosne i Hercegovine*, 1. oktobar, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), pristupljeno 29. septembra 2013, s. 18, <http://www.osce.org/bs/fom/94108>.

zajedničkog tijela sektora javnog emitovanja zaduženog za rad prenosne mreže, međunarodno predstavljanje svih javnih servisa, pravnu pomoć servisima, rukovođenje imovinom i tehničkim resursima i usklađivanje sistema, politike i procedure između tri javna RTV servisa. Pomenuta Korporacija do danas nije osnovana.

2. Zakonski okvir djelovanja Regulatorne agencije za komunikacije i Zakon o komunikacijama u BiH

Regulacija rada elektronskih medija u BiH obavlja se u skladu s evropskim standardima, a sprovodi je Regulatorna agencija za komunikacije koja je prema Zakonu o komunikacijama (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2010) nezavisna i neprofitna organizacija i u čijoj nadležnosti su izdavanje dozvola radijskim i televizijskim stanicama, uspostavljanje naknada za dozvole, dodjela frekvencijskog spektra, njegova regulacija, kao i donošenje pravilnika (kodeksa) za emitovanje.

Radom Regulatorne agencije za komunikacije (zadužene kako za javne tako i za komercijalne i lokalne servise, odnosno javnu i komercijalnu oblast emitovanja) upravljaju dva tijela – Vijeće Agencije i generalni direktor. Vijeće Agencije sastoji se od sedam članova koji se, prema Zakonu o komunikacijama, biraju tako što Vijeće Agencije¹⁶ u postojećem sastavu predlaže listu od dvostruko više potrebnih kandidata, uz uvažavanje rodne ravnopravnosti kao i nacionalne raznolikosti, sa koje Vijeće ministara BiH bira i predlaže članove, stim da Vijeće ministara BiH može da odbaci listu kandidata koju je predložila Agencija. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine imenuje, a može i da odbije, svakog pojedinog člana predloženog od strane Vijeća ministara. Vijeće Agencije bira predsjednika i podpredsjednika iz svojih redova, a generalnog direktora Agencije bira Vijeće ministara na prijedlog Vijeća Agencije, na mandat od četiri godine sa mogućnošću reizbora na još jedan mandat. Smjenu članova Vijeća Agencije prije isteka mandata može da izvrši samo Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, dok generalnog direktora može smijeniti samo Vijeće ministara. Ovako koncipiran i definisan metod izbora članova Vijeća Agencije i generalnog direktora Agencije "nije u potpunosti zaštićen od političkih pritisaka"¹⁷ vlasti budući da Vijeće ministara predlaže kandidate Parlamentu koji imenuje članove Vijeća Agencije, pri čemu nema zakonskog načina da se spriječi uplitanje stranačkih i političkih interesa pri izboru, odnosno da se obezbijedi "transparentnost postupka"¹⁸.

¹⁶ Možda zvuči paradoksalno, ali Vijeće Agencije je tijelo koje samo sebe bira.

¹⁷ Bukovska, B. (2012): *Bosna i Hercegovina: Zakonodavni okvir u vezi s Regulatornom agencijom za komunikacije*, 1. oktobar, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), s. 16, pristupljeno 29. septembra 2013, <http://www.osce.org/bs/fom/94102>

¹⁸ Isto, s. 17.

Trenutno, među članovima upravnih tijela Agencije za komunikacije u BiH nema niti jedne osobe ženskog roda, iako su prisutne u rukovodnom tijelu. Takođe, procedura u slučaju odbijanja prijedloga za generalnog direktora od strane Vijeća ministara zakonski nije propisana, a Zakonom o komunikacijama iz 2003. nije bila propisana ni procedura u slučaju smjene svih članova Vijeća Agencije od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine ili u slučaju isteka mandata svim članovima (kao što je slučaj upravo sada). Parlamentarna skupština BiH se stoga, odlučila za izmjene i dopune Zakona o komunikacijama.

Parlamentarna skupština BiH je usvojila izmijenjeni Zakon o komunikacijama kojim se predviđa da, na prijedlog Vijeća ministara, Parlamentarna skupština BiH može da osnuje *ad hoc* komisiju koja je zadužena za postupak imenovanja Vijeća Agencije. Dalja procedura izbora Vijeća Agencije (trebalo bi da) teče onako kako je predviđeno Zakonom iz 2003, odnosno da Vijeće ministara bira sedam članova sa predložene liste i dostavlja listu izabраних Parlamentu na imenovanje. Ako Parlament odbije imenovanje nekih članova uz obrazloženje, Vijeće ministara mora, u roku od 30 dana dostaviti novi prijedlog. Ako Parlament odbije imenovanje nekih članova bez objašnjenja, ponavlja se procedura konkursa. Drugim riječima, izbor Vijeća Agencije može da se odgodi u nedogled, a time i izbor generalnog direktora, budući da njega predlaže Vijeće Agencije, što se upravo sada dešava u BiH i čemu se ne nazire rješenje.

Trenutni problem oko funkcionisanja RAK-a i imenovanja članova *ad hoc* komisije pod velikim je uticajem političke situacije u BiH, a iz dosadašnjeg funkcionisanja RAK-a može da se zaključi da ni u samoj Agenciji ne postoji nepristrasnost niti poštovanje etičkih kodeksa za čiju regulaciju su odgovorni. Regulatorna agencija za komunikacije već šest godina nema generalnog direktora kao ni Vijeća, a građani BiH već šest godina plaćaju Agenciju (iako ne direktno budući da Agencija nije budžetski korisnik) koja ne i/ili ne može da obavlja svoju funkciju.

3. Finansiranje, finansijska i urednička (ne)zavisnost javnih servisa u Bosni i Hercegovini

Od samog početka uspostavljanja, bitan problem sa zakonima o javnom radiodifuznom sistemu u BiH bio je način finansiranja javnih informativnih servisa. Ideja finansiranja iz državnog, odnosno entitetskih budžeta koje bi onemogućilo nezavisnost i samostalnost u djelovanju javnih emitera, tj. omogućilo jak politički uticaj na javne radiodifuzne servise, morala je biti odbačena. Međutim, skorašnji događaji u vezi sa RAK-om i Upravnim odborima nekih javnih servisa, dokazali su da su predstavnici vlasti u BiH našli druge načine da utiču na rad javnih medija.

Zakonom o Javnom RTV sistemu BiH koji je Parlament BiH usvojio 2005. godine, kao i zakonima koji se odnose na pojedine javne radiodifuzne servise usvojenim nešto kasnije, predviđen je kombinovani način finansiranja javnih servisa kroz RTV pretplatu i marketinške prihode.

Zakonom o Javnom RTV sistemu BiH predviđeno je da se naplaćena sredstva od RTV takse i marketinškim oglašavanjem uplaćuju na zajednički račun, od čega 50% od ukupnih neto prihoda pripada BHRT-u, a po 25% RTRS-u i RTV-u FBiH. Kombinovani sistem finansiranja javnih servisa predviđen Zakonom o JRST-u iz 2005, imao je dvije važne implikacije. Kao prvo, njime se pokušao obezbijediti siguran finansijski okvir za ispunjavanje mandata javnih emitera preporučen od strane Komiteta ministara Vijeća Evrope kao uslova funkcionisanja demokratskog društva i slobode medija.¹⁹

S druge strane, ovakav (kombinovani) način finansiranja javnih medijskih servisa izazvao je reakcije komercijalnog sektora za komunikacije, jer se u navedenim članovima zakona koji definišu način finansiranja javnog sektora vidi monopolizacija javnog sektora i prejaka konkurencija komercijalnim servisima koji ostvaruju prihode prvenstveno preko marketinga. Kodeksom o komercijalnim komunikacijama koje je RAK donio 2011. godine, propisuje se dužina trajanja televizijskog oglašavanja i teletrgovine u korist privatnih komercijalnih medija kojima je to osnovni izvor finansiranja. Svojim pravilnicima, RAK takođe propisuje način oglašavanja, kao i konkurentno formiranje cijena oglasa. Na osnovu ovih propisa ne može se reći da se regulacijom emitovanja nije mislilo i na komercijalne medije (Regulatorna agencija za komunikacije²⁰, odnosno da se nije ostavio prostor za zdravu konkurenciju, ali bi bilo potrebno zakonski nametnuti ograničenje javnim servisima "na omjer ukupnih sredstava, koja se mogu prikupiti putem marketinga"²¹, kako je to učinjeno u slučaju većine javnih emitera u Evropi, kao i druge tehnike regulacije fer tržišnog poslovanja.

U *Analizi zakona koji se odnose na Javni radiotelevizijski sistem Bosne i Hercegovine*²² navodi se kako je upitan i način na koji se

¹⁹ Kada se pogleda procenat naplate RTV takse u proteklih nekoliko godina, očigledno je da nije ostvarena sigurnost i finansijska stabilnost za rad javnih servisa. Naplata RTV takse u Federaciji opala je u velikoj mjeri, što je izazvalo burne reakcije stanovništva iz Republike Srpske koji smatraju da je teret finansiranja javnih servisa sada pao na njih, što su političari opet iskoristili da pozovu građanstvo da bojkotuju javni medijski sistem, a samim tim i zajednički medijski servis. Ako se ovakav trend pada naplate RTV takse nastavi, javni mediji su u riziku da izgube finansijsku stabilnost, time i nezavisnost, budući da će biti osuđeni na druge vidove finansiranja, čime bi se ili povećao politički uticaj na javne medije ili komercijalizacija programa, zarad veće dobiti što bi ih moglo preusmjeriti od njihovog glavnog cilja, to jest od javnog dobra i interesa javnosti ili bi, u krajnjem slučaju, na BiH mogla biti preslikana trenutna grčka "medijska slika".

²⁰ Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) 2011a, *Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija*, 15. novembar, pristupljeno 20. juna 2013, <http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1269867979>

²¹ Boev B. (2012): *Analiza zakona koji se odnose na javni radiotelevizijski sistem Bosne i Hercegovine*, 1. oktobar, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), pristupljeno 29. septembra 2013, s. 29 <http://www.osce.org/bs/fom/94108>

²² Isto, s. 18

finansijska sredstva u javnim servisima koriste. Iako se zakonima propisuje da su pojedini servisi dužni godišnje podnositi izvještaje o radu upravnim odborima i parlamentima, zakon ne propisuje na koji će se način finansijska sredstva utrošiti. Zakon o JRTV sistemu propisuje jedino korišćenje prihoda od RTV takse za osnovne djelatnosti javnih RTV servisa, ali ne i ostalih sredstava. Pored toga, po ovom pitanju zakoni u BiH koji se tiču javnih servisa nisu međusobno usklađeni, naročito kada je u pitanju Zakon o RTV FBiH.

U daljem poređenju zakona o javnim servisima u BiH, može se zaključiti da ovi zakoni nisu usaglašeni ni po pitanju uredničke nezavisnosti i samostalnosti. Najveći paradoks po ovom pitanju je Zakon o BHRT-u budući da bi BHRT trebao predstavljati javni servis cijele BiH. Ovaj zakon "ne sadrži odredbe kojima se eksplicitno proglašavaju" urednička nezavisnost i institucionalna samostalnost²³ niti sadrži odredbe kojima se utvrđuju konkretne programske odgovornosti ovog servisa, kao što je slučaj sa ostala tri zakona, stim da treba uzeti u obzir da BHRT podliježe i Zakonu o JRST-u. Osim toga, izmijenjeni Statut BHRT-a iz 2011. omogućio je povećanu kontrolu "Upravnog odbora nad uređivačkim rukovodstvom"²⁴, pri čemu je upitna i sama nezavisnost pomenutog Upravnog odbora. Sva četiri zakona imaju odredbe koje se odnose na javnu odgovornost servisa, kao i mogućnost prigovora i odgovora, ali način na koji se prigovori i prijedlozi predviđeni zakonima mogu uputiti pojedinim servisima nisu definisani. Dalje, jedino Zakon o RTRS-u ima odredbu koja nalaže RTRS-u saradnju sa druga dva javna emitera u BiH, iako se ova saradnja određuje i Zakonom o Javnom sistemu odredbama (koje se tiču Korporacije) i koji se odnosi i na ostale javne servise u Bosni i Hercegovini.

4.Regulisanje vlasništva nad (javnim) medijima

U Bosni i Hercegovini, na primjer, ne postoji zakon koji se bavi medijskom koncentracijom, odnosno vlasništvom nad medijima, iako se najavljuje donošenje zakona o transparentnosti medijskog vlasništva. Regulatorna agencija za komunikacije je 2003. donijela pravilnik (koji nije obnovljen) kojim je regulisala odnos vlasništva nad medijima (Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) 2004) i koji se bavio odnosom unakrsnog vlasništva nad elektronskim i štampanim medijima. BiH trenutno nema pravnog okvira kojim se reguliše odnos vlasništva nad medijima, iako se u zakonima na nivou pojedinih kantona u Federaciji BiH nalaze odredbe kojima se reguliše vlasništvo nad medijima.²⁵

²³ Isto.

²⁴ Isto, s. 38.

²⁵ Halilović, M., Džihana, A. (ur.) (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.

5. Pravni okvir slobode medija i pristupa informacijama – zakoni koji regulišu klevetu i slobodan pristup informacijama

Na kraju, u okviru pravnog okvira funkcionisanja medijske sfere u BiH potrebno je raspraviti o dimenziji javnih servisa o kojoj se u BiH najmanje priča iako se zapravo radi o najvažnijoj osobini javnih servisa – obavezi javnih servisa da omoguće građanima ostvarenje prava na slobodu govora kao i prava na istinito, blagovremeno, nepristrasno informisanje o aktuelnim događajima od opšteg interesa za demokratsko društvo.

Zakoni koji se tiču regulacije rada javnih servisa, uključujući Zakon o komunikacijama, imaju članove koji se tiču programskih načela i poštivanja nacionalnih, vjerskih, jezičkih, kulturnih i drugih specifičnosti ne samo konstitutivnih naroda BiH, nego i drugih (osim Zakona o BHRT-u koji, kao što je to ranije napomenuto, nema eksplicitno navedena programska načela). Javni servisi se obavezuju da će biti u službi javnosti i obezbijediti raznovrsno, uravnoteženo i blagovremeno informisanje javnosti, te da će promovisati pluralizam različitih ideja. Ova načela u skladu su sa evropskim standardima o medijima kao faktorima demokratičnosti. Pored toga, Zakonom o JRT Sistemu javni servisi u BiH se obavezuju da će program uređivati "ravnopravno" na tri službena jezika i dva pisma. Međutim, ako se samo pogledaju web prezentacije javnih servisa (budući da "internet stranica nije samo promotivni instrument, nego se tim putem proizvodi i novi sadržaj"²⁶, trenutno jedino RTRS ima sadržajnu i potpuno funkcionalnu internet stranicu na oba pisma, dok BHRT ima opciju ćirilčne verzije koja nije u funkciji. RTV Federacije Bosne i Hercegovine nema dostupnih materijala na ćirilici na zvaničnoj internet prezentaciji. Pored toga, jedino je naziv BHRT-a uređen po principu dva pisma, a o višejezičnosti programskog sadržaja pojedinih servisa teško da se može govoriti. Postavlja se pitanje da li je ovu odredbu uopšte moguće ostvariti, odnosno u kolikoj mjeri je moguće postići višejezičnost i koje će to posljedice imati za društvo, jer najveći problem u Bosni i Hercegovini i jeste taj što ne postoji zajednički jezik (u svakom smislu te riječi), budući da jezik kao "sinonim za komunikaciju"²⁷ može da služi i kao sredstvo integracije pojedinca ili grupa u društvo i kao sredstvo njegove dezintegracije.

BiH je među prvim zemaljama u regionu donijela zakone koji se odnose na klevetu i koji "dekriminalizuju klevetu"²⁸ što predstavlja važan iskorak ka slobodi izražavanja (zagarantovanu između ostalog, Ustavom

²⁶ Isanović, A. (2008): 'Hoće li televizija prenositi digitalnu revoluciju? Razmišljanja o budućnosti programa javnih servisa u Bosni i Hercegovini' u S Miklós i A Isanović, (ur), *Public Service Television in the Digital Age: Strategies and Opportunities in Five South-East European Countries*, Mediacentar, Sarajevo.

²⁷ Stojković, B. (2002): *Identitet i komunikacija*, Fakultet političkih nauka u Beogradu, Čigoja štampa, Beograd.

²⁸ ANEM 2006: Pregled medijskog zakonodavstva u zemljama *jugoistočne Evrope*, 6. februar, pristupljeno 13. juna 2013.

BiH kao i ustavnim odredbama pojedinih bh. entiteta) i slobodi medija. Tako u BiH postoje zakoni o zaštiti od klevete za RS, Federaciju BiH i Brčko Distrikt sa skoro identičnim odredbama, dakle dobra pravna regulativa, ali je tumačenje ovih zakona "veoma problematično i kontroverzno" (ANEM 2006), pa samim tim i njihova primjena, budući da se ovim zakonima podrazumijeva pravo na slobodu izražavanja između ostalog, sadržaja koji mogu "uvrijediti, ogorčiti, šokirati ili uznemiriti" (Narodna skupština Republike Srpske 2001, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2002 i Skupština Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine 2003).

RTRS i RTV FBiH obavezale su se pojedinačnim zakonima da će uređivati program u skladu sa najvišim profesionalnim i etičkim kodovima. Ova etičnost u medijima trebala bi da obezbijedi faktor samoregulacije (koji je neophodan u javnim servisima u BiH u ovom trenutku) za promovisanje društvene odgovornosti.²⁹ Međutim, samokritičnost i samoanalitičnost trenutno nisu odlike javnih medija u BiH, a uvažavanje raznolikosti i ostvarenje prava na slobodu govora sveli su se na uvrede i jezik mržnje. U Bosni i Hercegovini, kao multietničkoj zemlji, izuzetno je teško spojiti ova dva prava.

Jedino je demokratsko društvo sposobno da razvija medijsku slobodu³⁰ i obrnuto – bez slobode medija nema demokratskog društva. Sloboda medija podrazumijeva slobodu mišljenja i slobodu govora koje se ostvaruju, između ostalog i pravom na pristup informacijama regulisanim Zakonom o slobodnom pristupu informacijama (na svim nivoima vlasti) i zakonima o javnom informisanju. Zakoni o slobodi pristupa informacijama u BiH uvedeni su, kao i zakoni o kleveti, prilično davno, ali njihova efikasnost još uvijek nije zadovoljavajuća. Efikasnost zakona koji propisuju slobodu pristupa informacijama naročito je otežana postojanjem različitih zakona o zaštiti tajnih podataka, zaštiti privatnosti, itd.

Prije uvođenja ovih zakona postojali su zakoni o javnom informisanju u pojedinim kantonima Federacije BiH i RS. Međutim, Zakon o javnom informisanju RS (Narodna skupština Republike Srpske 1997) nije bio u skladu sa evropskim standardima, on je propisivao slobodu informisanja i zabranu cenzure, ali nije sadržavao odredbe o pristupu informacijama, zaštiti izvora i pravima novinara (ur. Halilović i Džihana 2012). Na federalnom nivou nije postojao jedinstveni zakon o informisanju ali su neki kantoni pojedinačnim zakonima regulisali ovu oblast.

Zakoni o slobodnom pristupu informacijama (ZOSPI) u BiH (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2011), RS (Narodna skupština Republike Srpske 2001) i FBiH (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2001) doneseni su 2000, odnosno 2001. i njima je propisano

²⁹ Dej LA. (2004): *Etika u medijima: primeri i kontroverze*, Klub Plus, Beograd.

³⁰ Halilović, M., Džihana, A. (ur.) (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, s. 31.

"opšte pravo javnosti na pristup informacijama koje su u posjedu javnih vlasti"³¹. Ovi zakoni omogućavaju stvaranje foruma za razmjenu mišljenja, odnosno učešće javnosti u zdravoj društvenoj kritici, jer "sloboda pristupa informacijama je jedna od osnovnih mehanizama nacionalne i globalne antikorupcione politike. Ona povećava stepen participativne demokratije, transparentnosti i odgovornosti javnog sektora kao i dobre uprave."³²

Nedostaci sva tri zakona o slobodnom pristupu informacijama u BiH jeste nedovoljna razrađenost mehanizama žalbe usljed odbijanja zahtjeva i nepostojanje sankcija institucijama koje odbiju izdati informacije.³³ *Transparency International BiH* je 2012. godine izveo istraživanje u smislu praćenja primjene ovog zakona. Zaključci ovog istraživanja bili su: da većina javnih institucija kojima je prosljeđen zahtjev za informacije nije odgovorila u zakonskom roku, da ne dostavljaju odgovor u formi rješenja, te da ne sprovedu test javnog interesa prije odbijanja zahtjeva.

Bosna i Hercegovina ima dobru zakonsku regulativu medijske sfere u potpunosti usklađenu sa evropskim normama, međutim BiH trenutno se može pohvaliti jedino velikom količinom zakonskih regulativa (kvantitetom), ali ne i njihovom primjenjivošću na ovo specifično područje. Bosni i Hercegovini, potrebno je i "uputstvo" kako ove zakone primjenjivati i poštovati, jer "iako svi ovi zakoni uglavnom oslikavaju najviše svjetske standarde iz doba kad su pisani", oni su ipak nametnuti intervencijom međunarodne zajednice (budući da se vlasti u BiH međusobno nisu mogle dogovoriti oko pravnog okvira medijske komunikacije) što "znači da ovaj okvir nije nastao kao posljedica unutrašnje, bosanskohercegovačke demokratske debate. U tome se, između ostalog, mogu tražiti i razlozi kasnije neadekvatne implementacije zakonskih rješenja."³⁴

ZAKLJUČAK

Udžbenici i drugi tekstovi koji se bave medijima, kazuju kako bi javni mediji trebali predstavljati forume za izražavanje pluralnosti mišljenja, rasprava, kritika i stavova, te biti faktor integracije pojedinaca i zajednica u društvo, uz uvažavanje i poštovanje integriteta ličnosti i drugih zajednica. Odnosno, javni mediji bi se trebali baviti društvom, kulturom i javnošću, ali i sami sobom, jer oni sami jesu javnost.

³¹ Isto, s. 107.

³² Transparency International BiH 2012, *Istraživanje primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH*, 28. septembar, pristupljeno 30. septembra 2013, <http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/2012-Istrazivanje-Slobode-Pristupa-Informacijama.pdf>.

³³ Halilović, M., Džihana, A. (ur.) (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.

³⁴ Isto.

U BiH postoji izuzetno veliki broj zakona koji regulišu rad medija i svi su utemeljeni na međunarodnim standardima, ali se BiH i dalje ne može pohvaliti da je pravna država (bar kada je u pitanju medijska sfera). Trenutno, u sferi javnog emitovanja u BiH, djelatnost medija svedena je na negativnu predstavu drugih, dok su neke osnovne funkcije kao što su tačno informisanje i emancipacija građanstva, potpuno zanemarene. Iako su se javni servisi zakonski obavezali da neće poticati govor mržnje, diskriminaciju, nacionalizam i neistinu (u tolikoj mjeri da se čini da zakon o kleveti nije ni potreban), jezik mržnje je itekako prisutan u medijima. Sloboda izražavanja u javnim medijima u BiH zagarantovana je i ustavno i zakonski, ali ne i odgovornost za tu slobodu, stoga je zakonska regulacija djelovanja informativnih medija neophodna, ali je podjednako potrebno i smisliti način kako je uistinu primijeniti na kompleksno bh. društvo.

Zakon o slobodi pristupa informacijama na nivou BiH postoji još od 2000. godine, ali se na njegovoj promociji nije mnogo radilo, a bh. javnost se nije upoznala sa onim što je njeno "vlasništvo". Zakon o komunikacijama postoji od 2002. (odnosno 2003), ali se o njemu nije mnogo "pričalo i razmišljalo" sve dok se nije postavilo pitanje izbora novog direktora Agencije za regulaciju elektronskih komunikacija, odnosno sve dok se nisu upleli nacionalni interesi. Koliko se, dakle mediji u Bosni i hercegovini bave javnim interesom vidi se tek kada postanu ugroženi nacionalni interesi.

Javni interesi građana u Bosni i Hercegovini su različiti, ali o tim razlikama treba razgovarati, a ne ignorisati ih. Potrebno je, dakle jačati medijsku etiku i odgovornost, kao i postići bolje upoznavanje (samim tim bi se postiglo i razumijevanje) zakonske regulative (ne samo u oblasti medija), kao i kulturoloških i drugih razlika. Upoznavanjem sa zakonom i kulturološkim razlikama prestao bi "strah od nepoznatog", zakon bi bio shvaćen kao nešto što čuva red, a ne nešto što kažnjava, a razlike među zajednicama u BiH kao nešto što treba njegovati, a ne mrziti. Razgovor i rasprave o postojećim društvenim, političkim, kulturološkim i medijskim problemima treba da čine već dio medijskih sadržaja da bi bila ostvarena primarna demokratska funkcija medija, odnosno da bi građani u BiH konačno dobili "javni servis".

REGULATORY ACTIVITY OF PUBLIC SERVICE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ljubica Janjetović MA

Abstract: There is a complex formal framework for the necessary legal regulation of public broadcasting in Bosnia and Herzegovina, but not a good practice of it or the ethics and responsibility of both the media and individuals in the media and those who are associated with the media. The paper theoretically analyzes the laws and different law regulations governing the operation of public electronic services in Bosnia and Herzegovina (or the operation of the public media system) which should provide the conditions for creating media that serves the public interest of the citizens and

democratic society. In addition, the paper analysis current political and social situation that affects the functioning of the public media in BiH. None of the public service that currently exists in BiH is not essential in the public interest, nor can it be called democratic medium.

Keywords: *public system, public service, media regulation, the public interest*

LITERATURA

1. ANEM 2006: Pregled medijskog zakonodavstva u zemljama *jugoistočne Evrope*, 6. februar, pristupljeno 13. juna 2013, <http://www.anem.rs/sr/medijskaScena/regionisvet/story/6876/PREGLED+MEDIJSKOG+ZAKONODAVSTVA+U+ZEMLJAMA+JUGOISTO%C4%8CNE+EVROPE.html>.
2. Boev B. (2012): *Analiza zakona koji se odnose na javni radiotelevizijski sistem Bosne i Hercegovine*, 1. oktobar, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), pristupljeno 29. septembra 2013, <http://www.osce.org/bs/fom/94108>.
3. Bukovska B. (2012): *Bosna i Hercegovina: Zakonodavni okvir u vezi s Regulatornom agencijom za komunikacije*, 1. oktobar, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), pristupljeno 29. septembra 2013, <http://www.osce.org/bs/fom/94102>
4. Croteau D. i Hoynes W. (2001): *The Business of Media: Corporate Media and the Public Interest*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA
5. Dej LA. (2004): *Etika u medijima: primeri i kontroverze*, Klub Plus, Beograd
6. Feintuck M. i Varney M. (2006): drugo izdanje, *Media Regulation, Public Interest and the Law*, University Press, Edinburgh
7. Halilović M. i Džihana A. (ur.) (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
8. Isanović A. (2008): 'Hoće li televizija prenositi digitalnu revoluciju? Razmišljanja o budućnosti programa javnih servisa u Bosni i Hercegovini' u S Miklós i A Isanović, (ur), *Public Service Television in the Digital Age: Strategies and Opportunities in Five South-East European Countries*, Mediacentar, Sarajevo
9. Lorimer R. (1998): *Masovne komunikacije - komparativni uvod*, Clio, Beograd
10. McQuail D. (1983): *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage, London
11. Mendel T. (2011): *Public Service Broadcasting: A Comparative Legal Survey*, UNESCO, Paris
12. Narodna skupština Republike Srpske 1997, *Zakon o Javnom informisanju Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, 10/97
13. Narodna skupština Republike Srpske 2001, *Zakon o slobodi pristupa informacijama u Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, 20/01
14. Narodna skupština Republike Srpske 2001, *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, 37/01
15. Narodna skupština Republike Srpske 2006, *Zakon o Radioteleviziji Republike Srpske (RTRS)*, Službeni glasnik Republike Srpske, 49/06
16. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2001, *Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 32/01

17. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2002, *Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 59/02
18. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2008, *Zakon o Radioteleviziji Federacije Bosne i Hercegovine (RTV FBiH)*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 48/08
19. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2005, *Zakon o Javnom radiotelevizijskom servisu Bosne i Hercegovine (BHRT)*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 92/05
20. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2005, *Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine (JRTVS BiH)*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 78/05
21. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2010, *Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 31/03, 75/06 i 32/10
22. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2011, *Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 28/00, 102/09 62/11
23. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2012, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o komunikacijama Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 98/12
24. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) 2004, *Pravilo 21/2003 o medijskoj koncentraciji i vlasništvu nad elektronskim i štampanim medijima*, 22. mart 2004, pristupljeno 20. juna 2013, http://www.rak.ba/bih/download.php?name=pravilo_48/2009_naknade_za_d_ozvole_u_radiokomunikacijama_u_bosni_i_hercegovini&file=1269466703.doc&folder
25. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) 2011a, *Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija*, 15. novembar, pristupljeno 20. juna 2013, <http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1269867979>
26. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) 2011b, *Kodeks o komercijalnim komunikacijama*, 15. novembar, pristupljeno 18. juna 2013, <http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1269867979>
27. Sapunar, M i Tomić, Z 2002, *Pravna standardizacija javnog komuniciranja*, Sveučilište u Mostaru, Sveučilište u Zagrebu, Mostar, Zagreb
28. Skupština Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine 2003, *Zakon o zaštiti od klevete, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 14/03
29. Stojković B. (2002): *Identitet i komunikacija*, Fakultet političkih nauka u Beogradu, Čigoja štampa, Beograd
30. Transparency International BiH 2012, *Istraživanje primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH*, 28. septembar, pristupljeno 30. septembra 2013, <http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/2012-Istrazivanje-Slobode-Pristupa-Informacijama.pdf>.